

Berényi Mária

Egy készülő magyar nyelvkönyv körvonalai *(KILÁTÓ – magyar nyelvkönyv kezdők számára)**

1. A könyv célja és a szerzők koncepciója

Konferenciánk fő témája (*nyelvek és kultúrák találkozása*) par excellence jelenik meg a nyelvtanulásban, nyelvtanításban: a nyelvi tananyag, tankönyv készítése és használata mindig erről, a nyelvek és a kultúrák találkozásáról, találkoztatásáról szól; a nyelvtanulás folyamatában a tanuló szüntelenül ütközteti anyanyelvét, saját kultúráját a célnyelvével.

Kovács Bea kolléganőmmel, akivel társszerzőkként kezdtünk a tankönyvírásba, elsőrendű feladatunknak tekintettük, hogy ezeket a nyelvi és kulturális ütközéseket minél biztonságosabbá, fájdalommentesebbé tegyük.

Szakmai körökben minduntalan elvetjük a *Nehéz-e a magyar nyelv?* kérdésfeltevést, azt azonban nem feledhetjük, hogy a magyar a tanulás első periódusában a szokásosnál nagyobb súlyként nehezedik a nyelvtanulóra. E súlyon úgy könnyítenünk, hogy közben ne tegyünk engedményt az igényességből – ez jelenti a legnagyobb kihívást a nyelvkönyvíró számára.

Amikor az ember egy új nyelvkönyv írását tervezi, ezt általában azért teszi, mert valamilyen szempontból más, hatékonyabb rendszert képzel el a korábbiaknál, más módszertani alapelveket vall, más sorrendben, más szátra fűzi fel a ismereteket. Minket „a szabadság édes madara” csábított: sok-sok év után a tanár számára bénítónak éreztük azt a szilárd (és valljuk meg, évekig pótolhatatlannak látszó) kötést, amellyel a Magyar Nyelvi Intézet korábbi tankönyvei szorítanak tanárt és diákot az egyetlen lehetséges útra, és – tálcán kínálva a helyes megoldásokat – jelölik ki az oktatás megmászhatatlan módszerét, sorrendjét.

Elképzelésünk szerint a szabadság ezúttal kettős szabadságot jelent: a tankönyvíróét és a felhasználóét. A miénket az jelentette, hogy a „korlátozott” kommunikatív kompetencia gyors kialakítása érdekében néhány korábbi „rendszabályból” engedtünk, változtattunk rajta:

* A XII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus (Szeged, 2002. március 27–29.) *Magyar mint idegen nyelv* szekciójában tartott előadás írott szövegváltozata

- Egy-egy új nyelvi jelenséget nem feltétlenül a maga teljességében mutatunk be, hanem fokozatosan: a könyv bizonyos dolgokat először csak felmutat, később visszatér rá, s esetleg csak egy harmadik fázisban mutatjuk be részletesen, s gyakoroltatjuk az egész rendszert. Ez a módszer lehetővé teszi, hogy a törekvőbb, tehetségesebb diák korábban felismerjen és használjon bizonyos nyelvi formákat, a lassúbbakat viszont ne nyomassa a kellően még meg nem értett/érlelt tananyag hiba nélküli reprodukálásának kényszere.
- Nem kívánjuk meg, hogy amit egyszer megtanítottunk, azt aktívan, hibátlanul használja a nyelvtanuló.
- Mikroszituációkból kibontott, variálható dialógusok sokaságával szeretnénk az élő nyelvet, nyelvhasználatot tanítani.
- A szokásosnál nagyobb mennyiségű lexikát tartalmaz egy-egy lecke (átlagosan 100 új egységet), de persze itt sem várjuk el, hogy ez mind rögtön aktívvá váljék.

Könyvünket semmiképpen nem tekintjük „bibliának”, hanem egy olyan váznak, amely önmagában is megáll, de az adott csoporttól és tanártól függően tovább öltöztethető, variálható. Módszerünk velejárója – amit mi a tanári szabadság lehetőségeként értékelünk –, hogy a tanár maga döntheti el, hogy egy-egy jelenség első bemutatkozásánál további, kiterjesztő magyarázatot ad, gyakorlást biztosít hallgatóinak, vagy tartja magát a könyv kínálta fokozatos feldolgozáshoz. Ez a szabadságelv kétségtelenül több munkát, együtt gondolkodást igényel a tanártól.

A tankönyv a MNYI (jelenleg Balassi Bálint Intézet) belső pályázatára készül. A pályázati kiírás a 3 trimeszteres nyelvtanfolyamokra vonatkozott (3x200 óra), a tervek szerint azonban az egyetemi előkészítőn is használják majd. Praktikus okokból a munkát úgy osztottuk fel, hogy az egyes köteteket önállóan írjuk: az első kötetet én, a másodikat Kovács Bea. Beszámolóom nagyrészt az általam írt részre vonatkozik, amelyet már teljes egészében kipróbáltunk, de a feltétlenül szükséges korrekciókat még nem hajtottuk végre.

A kiírásnak megfelelően a könyv egynyelvű, csak szervezett oktatásban használható, egyéni tanulásra nem. A könnyebb megértést az első kötetben mintegy 600 kis rajz, ábra segíti. Ezeket kolléganőnk, Nagy Ágnes készítette. Ma már nem készülhet olyan nyelvkönyv, mely nem a kommunikációt állítja a középpontba, de – a bevezetésben elmondott korlátokkal – könyvünk nyelvtani felépítése is elég szigorú. Az egynyelvűség ellenére figyelembe vesz bizonyos kontrasztív szempontokat: hangsúlyozza, visszatér az olyan jelenségekre, melyek más nyelvektől gyökeresen eltérőek, épít a belső kontrasztivitásra is.

Az első kötet tematikája hasonló más kezdő nyelvkönyvekéhez, a feldolgozás módja viszont eltérő: a szövegek nagy része mindennapos mikroszituációkhoz kö-

tött minipárbeszéd, egy-egy nyelvi jelenséget több valós szituációban is bemutatunk. A szövegek később már hosszabbak, vannak leíró jellegű információs részek, pl. Budapestről, az ünnepeinkről, de a dialógusos forma továbbra is gyakoribb. A dialógusok variációs lehetőségeket kínálnak, s bár a feladatok között nem mindig jelöljük, a tanulók személyéhez igazított gyakorlásuk is a kommunikatív kompetencia kialakítását célozza.

Alapvető szándékunk, hogy a tanulók minél előbb találkozzanak autentikus szövegekkel, azok sokszor nem teljesen logikus szerkezetével, nyelvhasználatával. Ezzel egyrészt szoktatjuk a hallgatót a valós nyelvhasználatához, másrészt így akarjuk elkerülni a nyelvkönyvek esetenként életidegen, nyelvtan-illusztráló jellegét.

A fentiekből is következően a nyelvtant funkcionálisan, pragmatikusan tanítjuk, rámutatunk egy-egy nyelvi jel többarcúságára, egy-egy nyelvi tartalom többféle kifejezési formájára. Már a kezdetben igyekszünk a kiejtésre, beszédritmusra, intonációra ráirányítani a figyelmet – anélkül, hogy át akarnánk vállalni a fonetikai-logopédiai feladatokat (melyeket a közelmúltban elkészült, és talán még nem elég széles körben használt *Hangoskönyv* kiválóan elláthat). Az anyag minden szempontból koncentrikus felépítésű: mind a nyelvtanban, mind a tematikában vissza-visszatérünk egy-egy témakörre, azonban elvben sem törekszünk a teljességre. A fentiekből, a pragmatikus szemléletből (is) adódóan továbbra is égető szükség lenne egy külföldiek számára készülő – és az ő szempontjukból valóban a teljességre törekvő – gyakorlati nyelvtanra.

2. A Kilátó felépítése

A könyv címe, a *Kilátó* azt az elképzelést jeleníti meg, hogy a nyelv elsajátítását egy hegyre vezető szerpentinként képzeljük el, mely hegynek tetején áll a kilátó. A cél, hogy elérjünk a Kilátó tetejére, ahonnan betekinthetjük a magyar nyelv egész rendszerét. Az út lépcsőkön vezet fölfelé, ezért az egyes leckéket *lépcsőknek*, ill. *pihenőknek* nevezzük.

2.1. A leckék felépítése

A fejléc tartalmazza az adott lépcső főcímét (esetleg címeit), gyakran, de nem mindig utalást a legfontosabb új struktúrákra: pl. *Mi történt? Hol van a ... ? Kinek van... ? Mije van... ?* stb.

Az egyes leckék szerkezete nem teljesen azonos. Ahol a tanítandó anyag megkívánja, ott az új nyelvtan illusztráló mondatmodellek vezetnek föl a szöveget, máshol csak az új ragozási minta, kiegészítő rajzokkal (pl. a birtokos személyragozásnál); egyes helyeken mini párbeszédekben jelenik meg az új nyelvtan, máshol összefüggő szöveggel indítunk.

Maga a szöveg több, rövidebb-hosszabb részből áll: dialógusokból és leírásokból; az eredeti, „autentikus” szövegek irodalmi (vers, népdal, próza) részletek, újságszövegek, melyek többnyire a leckében található új nyelvtant illusztrálják. Az első leckékben viszont egyáltalán nem ragaszkodtunk az összefüggő szöveg írásához: egy-egy rajzot illusztráló mondat, 3–4 mondatból álló leírás vagy párbeszéd, közük esetenként az elsődleges bevésést tartalmazó feladatocskák vannak. Sok lecke kiegészül viccekkel, részben nyelvi jellegű fejtörőkkel is. Az új szavak, kifejezések az oldal szélén, a szövegbeli megjelenés mellett találhatóak, a végleges nyomdai formában feltétlenül elég helyet akarunk biztosítani a hallgatók „széljegyzeteinek”.

A szöveget követő lexikai részben található a vonzatok, kifejezések, idiómák, esetenként gyakoribb képzők összefoglaló bemutatása.

A nyelvtani rész táblázatokat, mondatmodelleket tartalmaz, esetenként a magyarázatot helyettesítő ábrákkal, rajzokkal.

Az olyan struktúrák, amelyek a későbbiek során új nyelvtanként jelentkeznek majd, de az adott leckében csak egy-egy speciális helyzetben kerülnek elő, és nem akarjuk a nyelvtant terhelni a magyarázatukkal, az ún. *Új szerkezetek* c. részben kapnak helyet.

A nem túlzottan nagy számú feladat, gyakorlat egyaránt célozza a régebbi és új nyelvtan és lexika gyakorlását, valamint a (szóbeli és írásbeli) kommunikáció fejlesztését. A bevezetőben idézett célkitűzésünknek megfelelően (minél kevesebb stresszhelyzetet, több sikerélményt előidézendő) a nyelvtani feladatok között sok szándékoltan „könnyített” feladat is van: pl. feleletválasztós tesztekben kiválasztani a megfelelő végződést; az újonnan tanult ragváltozatot megadjuk, az elé írandó szót kell kitalálni, a múlt idő tanításakor megadjuk a múlt idejű formát, és a már tanult jelen idejűt kell beírniuk stb. A kommunikációt segítő feladat pl. a hiányos dialógus, vagy a drámajátékként feldolgozandó szituációs gyakorlat. Igyekszünk minél változatosabb feladatokat adni, velük felkészíteni a hallgatókat a nyelvvizsga próbatételeire is.

Könyvünkhöz természetesen készül majd munkafüzet is. Ez ugyanolyan jellegű feladatokat tartalmaz majd, mint a tankönyv, de ott lehet majd következetesen, szisztematikusan megvalósítani a vissza-visszatérést, a koncentrikus gyakorlást, a korábban tanultak megerősítését.

Feltétlenül készíteni kell egy olyan hanganyagot, mely részben a dialógusokat tartalmazza, ilyen jellegű kiegészítő feladatokat ad, valamint a hallás utáni szövegértést gyakoroltatja.

Nem a könyv részeként, de valakinek, valakiknek el kell végre készíteni egy gyakorlati nyelvtant, a hozzá kapcsolódó gyakorlókönyvet.

2.2. A könyv két kötetének váza

Berényi Mária: Kilátó I.

1.	Téma	nyelvtan	eredeti szövegek
1.	Mi ez? Mi az? Mit csinál? Számok, napok Udvariassági formák	igeragozás e.sz., létige, -ban, -n	
2.	Milyen nyelven beszéltek? Mik /Kik ezek? Mit csinálnak? Milyenek? Hol vannak?	többes szám (ige, főnév, melléknév) Hol? kérdés	népdal: Ez az egyenes...
3.	Mit parancsol? Mennyibe kerül?	tárgy, tárgyas r. I. a személyes névmás tárgyesete	népdal: Tavaszi szél...
4.	Hová mész? Honnan jössz?	megy, jön ragozása ragok: -ból, ról, -ba, -ra igekötők (egyenes szórend) le-, be-, ki-, fel-, át-	
5.	Mit csináltok a hét végén? Mit veszel fel? Mit nézünk meg? Betörő!	tárgyas r. II. ragok: -nál, -hoz, -tól	Weöres Sándor: 16
6.	Kirándul a csoport (Pihenő)	Meddig? (hely, idő) Mettől meddig? igekötők: el-, meg- a személyes nm. tárgye.	népdal: Elmegyek, elmegyek...
7.	Hogy hívják? Mi a panasz? Hivatal. Orvosnál. Család	birtokos személyjelek (egy birtokos, egy birtok)	Weöres Sándor: Lied népdal: Udvarom, udvarom
8.	A mi házunk. A családjunk Budapest Kinek van? Mije van?	birtokos szem. jelek: több birtokos a birtoklás kifejezése a szem.nm. részesesete Ki / Mi +ragok	Kosztolány Dezső: Ilona (részlet) népdal: Ez az egyenes...(2.)
9.	Születésnap	részeshatározó kell, lehet, szabad + inf.	
10.	Az egyik jó, a másik jobb, a harmadik a legjobb	fokozás, -é birtokjel birt. névmások	Karinthy Frigyes: A világ legbutább gyereke népdal: Széles a Balaton...
11.	Variációk: Étteremben. A nagy üzlet	ez, az + ragok a szem nm.-ok ragos alakjai; -ért	Rejtő Jenő: A tizenégy karátos autó (részlet)

12.	Mi történt?	múlt idő I. tagadó névmások	
13.	A magyar nyelvi klubban Kik vagyunk, hogy éltünk, hol éltünk?	múlt idő II. időhatározók: <i>-vel ezelőtt,</i> <i>óta, -a, -e</i> Meddig? Mennyi ideig? Mennyi időre? kölcsonös nm.	Petőfi Sándor: Szülőföldemen (részlet)
14.	Hányadika van? Ünnepeink Hivatalban. Hobbi	dátum <i>-i</i> birt.többesítő jel <i>-szor</i>	
15.	Bejöhetnek? Vásárlás. Kirándulás	ható ige visszaható névmás határozatlan névmások	Radnóti Miklós: Kis nyelvtan
16.	Levelek (Pihenő)	jövő idő <i>-ként, -nta, nként</i> az inf. ragozása	
17.	Foglaljon helyet! Orvosok és betegek A kiskakas gyémánt félkrajcárja	felszólító mód I.	József Attila: Altató (részlet)
18.	Merre menjek? Talpra magyar! Himnuszok Olimpiai játékok	felszólító mód II.	Kölcsey Ferenc: Himnusz Petőfi Sándor: Nemzeti dal
19.	Mi lenne, ha... Tabi László: Nehéz (adaptáció)	feltételes mód (jelen idő)	Bródy János: Ha én rózsá volnék
20.	Pihenő a csúcson Milyen is a magyar nyelv? Ismét a klubban Közmondások		Népdalok Petőfi: Szabadság,szerelem Török András: Kérdezősködés

Kovács Bea: Kilátó II.

1.	Egészségünkre!	célhatározó; szokott, azonosító névmás vonatkozó névmásos alárendelő mondat <i>-ás/-és</i>
2.	Mesét mondunk (Szóló szülő...)	folyamatos melléknévi igenév tranzitív és intranszítív igék
3.	Jó étvágyat! Reggeli a szállodában	befejezett mn.in., <i>-ra, -re</i> mint eredményhat. mértékhat.
4.	Autózzunk!	<i>mínél..., annál...</i> beálló mn.in., <i>-ható, -hető</i>
5.	Otthon és az iskolában	névutók összefoglalása, ragozása igekötő – hat.rag kapcsolat
6.	Utazzunk Bugacra! (Pihenő)	Az időhat. összefogl.
7.	Szól a rádió (hírek, kabaré)	időhat. Összetétel határozó→jelző; <i>-vá, -vé</i>
8.	Kórházban Karinthy: Utazás a koponyám körül (részlet)	hat. igenév feltételes múlt
9.	Tanuljunk nyelveket!	a felszólító mód használata <i>-e</i> kérdőszócska; <i>-ít</i> képző
10.	Rejtő: Pizkos Fred... (részlet) (Pihenő)	tranzitív – intransz. Képzők
11.	Magyarország gyógyfürdői (Török András nyomán)	igekötők
12.	Környezetvédelem	az ok és okozat (következmény) kifejezése
13.	Akikre büszkék vagyunk Magyar tudósok	<i>való</i> <i>-mány; -vány</i>
14.	Török András : Budapest (Pihenő)	gyakorító képző mondatrészek
15.	Az állatkert (Török András) Esterházy: Termelési regény (részlet)	műveltető képző
16.	Mi, itt a Földön	<i>-ság, -z(ik)</i> képző
17.	Moldova: A Kék Lakosztály Vásárosok végnapjai	(határozatlan, általános, tagadó) névmások
18.	A magyar történelem nagy alakjai	<i>által</i>
19.	Búvárrégészet	
20.	Karinthy: Halandzsza Rejtő: Pizkos Fred...(részlet)	